

Justitieutskottets betänkande

1987/88:40

om knivförbud i vissa fall m.m.
(prop. 1987/88:98 jämte motioner)

JuU
1987/88:40

Propositionen m.m.

I proposition 1987/88:98 har regeringen (justitiedepartementet) föreslagit riksdagen att anta ett av lagrådet granskat förslag till lag om förbud mot att i vissa fall inneha knivar och andra farliga föremål. Propositionens huvudsakliga innehåll redovisas på s. 3.

I samband med propositionen behandlar utskottet de med anledning av propositionen väckta motionerna 1987/88:Ju18 av Ingbritt Irhammar m.fl. (c) och 1987/88:Ju19 av Göran Ericsson m.fl. (m). Motionsyrkandena redovisas på s. 3.

Lagförslaget har följande lydelse.

Lag om förbud mot att i vissa fall inneha knivar och andra farliga föremål

Härigenom föreskrivs följande.

1 § Knivar, andra stick- och skärvapen och andra föremål som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa får inte innehas vid offentliga tillställningar som avses i allmänna ordningsstadgan (1956:617) eller vid allmänna sammankomster som avses i lagen (1956:618) om allmänna sammankomster.

Förbudet i första stycket gäller inte.

1. om innehavet står i överensstämmelse med ändamålet med tillställningen eller sammankomsten,
2. om föremålet skall användas vid arbete på platsen eller
3. om innehavet annars med hänsyn till föremålets art och övriga omständigheter är att anse som befogat.

2 § Utöver vad som följer av 1 § gäller förbud mot att på allmän plats inneha knogjärn, batonger, kaststjärnor och andra sådana föremål som är särskilt ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa.

Förbudet i första stycket gäller inte om föremålet enligt särskilda föreskrifter ingår i utrustning för viss tjänst eller visst uppdrag eller om innehavet annars med hänsyn till särskilda omständigheter måste anses uppenbart befogat.

3 § I fråga om vapen och andra föremål som vapenlagen (1973:1176) är tillämplig på gäller föreskrifterna där i stället för denna lag.

4 § Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot 1 eller 2 § skall dömas till böter eller fängelse i högst sex månader. I ringa fall döms inte till ansvar.

5 § Knivar eller andra föremål som innehafts i strid mot 1 eller 2 § skall förklaras förverkade, om det inte är uppenbart oskäligt.

Denna lag träder i kraft den 1 juni 1988.

1987/88:Ju18 av Ingbritt Irhammar m.fl. (c) vari yrkas att riksdagen beslutar att 1 § första stycket i den i propositionen föreslagna lagen om förbud mot att i vissa fall inneha knivar och andra farliga föremål får följande lydelse:

”Knivar, andra stick- och skärvapen och andra föremål som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa får inte innehas *på allmän plats eller* vid offentliga tillställningar som avses – – – .”

1987/88:Ju19 av Göran Ericsson m.fl. (m) vari hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om utformningen av undantagsregler och bevisbörda.

Utskottet

Inledning

Redan i dag finns regler som gör det möjligt att i vissa fall ingripa mot personer som bär kniv och andra farliga föremål. Enligt stilettförordningen (1959:312) får sålunda vissa stiletter och knivar inte innehas av eller överlåtas till personer under 21 år. Enligt brottsbalkens och rättegångsbalkens bestämmelser om förverkande och beslag är det möjligt att omhänderta föremål som på grund av sin särskilda beskaffenhet kan befaras komma till brottslig användning. Också bestämmelserna i rättegångsbalken och polislagen (1984:387) om kroppsvisitation är av betydelse.

Generella regler om förbud mot att inneha knivar och andra farliga föremål finns i Danmark, Finland och Norge.

Frågan om att införa ett mer allmänt förbud mot innehav av kniv aktualiserades redan i samband med stilettförordningens tillkomst år 1959, och sedan slutet av 1970-talet har frågan regelbundet varit föremål för uppmärksamhet i riksdagen, bl.a. med anledning av motioner i ämnet (se t.ex. JuU 1981/82:38 och 1982/83:23).

I augusti 1987 uppdrog regeringen åt en särskild utredare att se över vapenlagstiftningen och överväga vissa andra frågor, bl.a. om begränsningar i rätten att bära kniv. Utredningen har avgivit delbetänkandet (SOU 1987:61) Knivförbud. Betänkandet har remissbehandlats.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en lag om förbud mot att i vissa fall inneha knivar och andra farliga föremål. Förbudet skall avse innehav vid offentliga tillställningar och allmänna sammankomster. *Undantag* skall dock gälla a) om innehavet står i överensstämmelse med ändamålet med tillställningen eller sammankomsten, b) om föremålet skall användas vid arbete på platsen eller c) om innehavet annars med hänsyn till föremålets art och övriga omständigheter är att anse som befogat.

Enligt lagförslaget skall det vidare vara förbjudet att på allmän plats inneha vissa särskilt farliga föremål, s.k. *gatustridsvapen*. Vad som avses är föremål som nästan uteslutande tjänar syftet att användas för att skada

andra, exempelvis knogjärn, karatepinnar och batonger. Undantag föreslås dock för föremål som ingår i föreskriven utrustning för viss tjänst eller visst uppdrag eller om innehavet annars med hänsyn till särskilda omständigheter måste anses uppenbart befogat.

Straffskalan för brott mot lagen skall enligt förslaget vara böter eller fängelse i högst sex månader; *ringa fall* skall dock inte föranleda ansvar. Vidare föreslås en regel om att knivar och andra föremål som innehafts i strid mot förbuden kan förklaras förverkade.

Lagen föreslås träda i kraft den 1 juni 1988.

Överväganden

Allmänt

Inledningsvis vill utskottet ansluta sig till vad departementschefen uttalar om betydelsen av att försöka motverka att knivar och andra farliga föremål kommer till användning vid våldsbrott. Utskottet delar uppfattningen att en lagstadgad begränsning av rätten att bära kniv och andra farliga föremål i sig är ägnad att minska såväl antalet våldsbrott som antalet personer som dödas eller skadas i samband med sådan brottslighet. Det nu framlagda förslaget utgör därför enligt utskottets mening ett värdefullt bidrag i kampen mot våldsbrottsligheten, och förslaget ligger också i linje med vad utskottet tidigare uttalat om nödvändigheten av att åtgärder vidtas mot denna typ av brottslighet. Utskottet godtar således den principiella inriktningen av regeringens förslag.

Omfattningen av knivförbudet

Enligt förslaget skall förbudet att medföra kniv och andra farliga föremål gälla vid offentliga tillställningar och allmänna sammankomster.

I *motion Ju18* riktas kritik mot att förbudet är på detta sätt begränsat till allmänna sammankomster och offentliga tillställningar. Enligt motionärerna bör förbudet utvidgas och gälla även på *allmän plats*.

Utskottet kan i och för sig instämma i att det skulle finnas fördelar med ett knivförbud som är utsträckt till allmän plats. Det finns emellertid problem med en sådan ordning, och i propositionen (s. 7–9) redogör departementschefen ingående för sina överväganden härvidlag. Hon konstaterar att knivar i många sammanhang är nödvändiga arbetsredskap som måste kunna innehas även på allmänna platser och som rimligtvis också måste kunna medföras till och från olika fritidsaktiviteter där användande av kniv är naturligt och invändningsfritt. Hon är också tveksam till om det på alla orter finns något verkligt behov av ett knivförbud på allmän plats. Särskilt på mindre orter skulle ett förbud av den omfattningen kunna te sig opåkallat.

Departementschefen nämner vidare att det visserligen redan enligt gällande regler om beslag och förverkande finns möjligheter att ingripa mot knivinnehav i samband med offentliga tillställningar och allmänna sammankomster, men att dessa regler enligt hennes uppfattning kan sägas hänga i luften ur systematisk och pedagogisk synpunkt genom att inte ansluta till

någon straffbestämmelse. I det sammanhanget redovisar hon att erfarenheter från Finland visar att det med ett knivförbud är möjligt att på ett påtagligt sätt påverka allmänhetens attityd i riktning mot att självmant avstå från att bära kniv. Departementschefen anser därför att ett förbud mot att medföra kniv till offentliga tillställningar och allmänna sammankomster bör kunna få effekter också på förekomsten av sådana föremål på allmän plats över huvudet taget.

En ytterligare synpunkt på förbudets omfattning som utskottet vill nämna är att efterlevnaden av ett förbud som är utsträckt till allmän plats uppenbarligen skulle vara svår att övervaka effektivt. Vidare skulle det – med hänsyn till svårigheterna att avgränsa det straffbara området – inte vara utan problem att skapa förståelse hos allmänheten för ett så omfattande förbud.

Sammanfattningsvis finner utskottet att den föreslagna omfattningen av förbudet får anses utgöra en rimlig avvägning. Tilläggs kan att den särskilde utredaren har framhållit att tillämpningen av den nya lagen bör utvärderas efter en tid och att i samband därmed också bör övervägas om det finns skäl att utvidga förbudet till allmän plats. Utredaren förklarar sig ha för avsikt att själv ta initiativ till en sådan utvärdering om detta blir möjligt inom den tid som har avsatts för utredningens arbete. Också departementschefen förklarar att hon inte utesluter att frågan om ett mera generellt knivförbud kan bli föremål för förnyade överväganden. Utskottet avstyrker bifall till motion Ju18.

Undantag från knivförbudet

Enligt förslaget görs undantag från knivförbudet om innehavet står i överensstämmelse med ändamålet med tillställningen eller sammankomsten, om föremålet skall användas som arbetsredskap på platsen eller om innehavet annars med hänsyn till föremålets art och övriga omständigheter framstår som befogat.

Beträffande undantaget för kniv som arbetsredskap anför i propositionen (s. 16) att därmed avses både yrkesmässigt arbete och annat. Regeln innebär att kniv eller annat föremål får medföras vid en tillställning eller sammankomst som ett led i ett arbete på platsen. Detta innebär att det givetvis bör vara tillåtet för exempelvis en hantverkare att i sin yrkesutövning bära med sig en kniv som han brukar använda i arbetet även om det inte står klart att kniven krävs just vid den aktuella arbetsuppgiften. Det framhålls dock att detta självfallet inte ger rätt för t.ex. en deltagare i publiken att medföra en kniv, som han avser att använda som arbetsredskap vid ett senare tillfälle eller som han nyss har använt.

Denna konsekvens av *undantagsregeln* kritiserar i *motion Ju19*. Enligt motionärerna bör det vara hänförligt till undantagen att bära med sig en kniv som visserligen inte skall användas som arbetsredskap på platsen för tillställningen eller sammankomsten, men som är avsedd att senare användas eller nyss har använts för sådant ändamål. Det framhålls vidare i motionen att många människor bär kniv för att använda den i olika praktiska sysslor utan att därför kunna sägas yrkesmässigt inneha kniven.

Utskottet kan i likhet med departementschefen konstatera att ett förbud

mot att bära kniv inte kan vara undantagslöst. Det finns situationer där det får anses vara helt godtagbart att medföra kniv eller annat sådant föremål. Som framgår av vad som anförs i propositionen gör sig olika synpunkter gällande i fråga om hur förbudets tillämpningsområde närmare bör vara avgränsat. Bl.a. står emot varandra kravet på förbudets effektivitet och hänsynen till den enskildes integritet. Enligt utskottets mening innebär de undantag från knivförbudet som föreslås i propositionen att förbudets omfattning har avgränsats på ett väl avvägt sätt.

Utskottet kan också instämma i vad departementschefen har anfört om den närmare tillämpningen av undantagsregeln. Uppenbart är att det kommer att finnas gränssfall, dvs. situationer där det inte kommer att vara självklart att innehavet är sådant att det faller inom ramen för någon av undantagssituationerna. Här vill utskottet först erinra om uttalandet i propositionen att undantagsreglerna bör tillämpas med förnuft och generositet så att knivförbudet av allmänheten inte kommer att uppfattas som ett otillbörligt ingrepp i den personliga friheten. Vidare skall – som nämnts tidigare – sådana fall där ett knivinnehav visserligen inte framstår som befogat men ändå kan anses utgöra en *ringa* överträdelse inte föranleda ansvar. Som exempel på en sådan situation nämns i propositionen att en kniv utan godtagbar anledning har medförts till en tillställning eller sammankomst men detta kan anses ursäktligt, t.ex. därför att innehavaren inte hade för avsikt att delta när han medförde kniven till platsen.

Med hänvisning till vad som nu redovisats anser utskottet att den kritik som motionärerna framfört beträffande undantagsregelns tillämpning är obefogad. Utskottet avstyrker bifall till motion Ju19 i nu berörd del.

I *motion Ju19* uttrycks vidare farhågor för att utformningen av undantagsregeln kan tolkas så att det skall åvila den tilltalade att bevisa att regeln är tillämplig.

Utskottet kan för sin del konstatera att det varken i utformningen av undantagsregeln eller i motiveringen till förslaget finns något som kan tas till intäkt för att vid åtal för nu aktuella brott en annan fördelning av *bevisbördan* skulle vara avsedd än den som normalt gäller i ett brottmål. Utskottet avstyrker bifall till motion Ju19 också i denna del.

Övrigt

I övrigt har utskottet inget att anföra med anledning av propositionen och motionerna.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *omfattningen av knivförbudet*
att riksdagen med avslag på motion 1987/88:Ju18 antar det i proposition 1987/88:98 framlagda förslaget till lag om förbud mot att i vissa fall inneha knivar och andra farliga föremål, såvitt avser 1 § första stycket.

2. beträffande *undantagsregeln*
att riksdagen avslår motion 1987/88:Ju19 i denna del.

3. beträffande *bevisbördan*
att riksdagen avslår motion 1987/88:Ju19 i denna del,

4. beträffande *lagförslaget i övrigt*
att riksdagen antar lagförslaget i den mån det inte omfattas av vad
utskottet hemställt ovan.

Stockholm den 26 april 1988

På justitieutskottets vägnar

Karin Ahrland

Närvarande: Karin Ahrland (fp), Lars-Erik Lövdén (s), Hans Pettersson i Helsingborg (s), Björn Körlof (m), Helge Klöver (s), Hans Göran Franck (s), Birthe Sörestedt (s), Arne Svensson (m), Bengt-Ola Rytting (s), Elving Andersson (c), Göran Magnusson (s), Eva Johansson (s), Lars Sundin (fp), Jerry Martinger (m) och Ingbritt Irhammar (c).

Reservationer

1. Omfattningen av knivförbudet (mom. 1)

Elving Andersson och Ingbritt Irhammar (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 4 med "Utskottet kan" och slutar på s. 5 med "motion Ju18" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening finns det fog för den kritik som framförs i motionen. Utskottet kan därvid konstatera att flera remissinstanser – bl.a. rikspolisstyrelsen – har föreslagit att förbudets omfattning bör utsträckas till allmän plats. Rikspolisstyrelsen har åberopat att ett sådant förbud skulle öka polisens möjligheter väsentligt när det gäller att ingripa mot förbudna innehav. Utskottet delar denna uppfattning och anser således i likhet med motionärerna att det inte är tillräckligt med ett förbud som är begränsat till enbart allmänna sammankomster och offentliga tillställningar. För att få avsedd preventiv effekt, och därmed medverka till att minska användandet av kniv som tillhygge vid våldsbrott, krävs även enligt utskottets mening att förbudets omfattning utökas till att avse allmän plats. En sådan ordning skulle också bättre överensstämma med vad som i dag gäller i Norge, Danmark och Finland. Nämnas kan att det av kommentarer till den finska lagstiftningen framgår att erfarenheterna av ett generellt knivförbud på allmän plats är positiva, framför allt då det gäller ett sådant förbuds attitydpåverkande effekter.

Som redovisas i propositionen kan det i och för sig finnas problem med ett förbud som är utsträckt till allmän plats, men dessa problem har överbetonats och enligt utskottets mening bör det i Sverige finnas lika goda möjligheter att lösa dessa problem som det har funnits i våra nordiska grannländer.

Sammanfattningsvis anser således utskottet i likhet med vad som föreslås i motion Ju18 att förbudet att medföra kniv skall gälla även på allmän plats.

dels att utskottets hemställan under moment 1 bort ha följande lydelse:

JuU 1987/88:40

1. beträffande *omfattningen av knivförbudet*

att riksdagen med bifall till motion 1987/88:Ju18 och med avslag på det i proposition 1987/88:98 framlagda förslaget till lag om förbud mot att i vissa fall inneha knivar och andra farliga föremål beslutar att 1 § första stycket skall ha den lydelse som har föreslagits i motionen.

2. Undantagsregeln

Björn Körlof, Arne Svensson och Jerry Martinger (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 6 med "Utskottet kan" och slutar med "berörd del" bort ha följande lydelse:

Utskottet kan instämma i vad departementschefen har anfört om att det vid den närmare tillämpningen av undantagsregeln uppenbart kommer att finnas gränfall, dvs. situationer där det inte kommer att vara självklart att innehavet är sådant att det faller inom ramen för någon av undantagssituationerna. I propositionen erinras härvidlag om att undantagsregeln bör tillämpas med förnuft och generositet så att knivförbudet av allmänheten inte kommer att uppfattas som ett otillbörligt ingrepp i den personliga friheten.

Däremot delar utskottet inte den uppfattning som kommer till uttryck i specialmotiveringen (s. 16) om att undantagsregeln inte skulle ge rätt för t.ex. en deltagare i publiken att medföra en kniv som han avser att använda som arbetsredskap vid ett senare tillfälle eller som han nyss har använt. Enligt departementschefen skulle nämligen i ett sådant fall kniven knappast kunna anses buren som ett led i ett arbete på platsen.

Utskottet anser att en så begränsad undantagsregel kommer att ge upphov till olägenheter. Enligt utskottets mening bör undantaget gälla också för kniv som skall användas eller som har använts vid arbete eller annan praktisk verksamhet utan att det bör krävas att arbetet eller verksamheten skall vara förlagd just till platsen för den offentliga tillställningen eller allmänna sammankomsten.

Vad utskottet sålunda uttalat bör riksdagen med anledning av motion Ju19 som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 2 bort ha följande lydelse:

2. beträffande *undantagsregeln*

att riksdagen med anledning av motion 1987/88:Ju19 i denna del som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

Särskilt yttrande

Bevisbördan (mom. 3)

Björn Körlof, Arne Svensson och Jerry Martinger (m) anför:

Det är från rättssäkerhetssynpunkt angeläget framhålla – såsom också utskottet gör – att den aktuella undantagsregeln inte skall tolkas så att det skall åvila den tilltalade att bevisa att undantagsregeln är tillämplig utan att det enligt gängse principer inom straffrätten skall vara tillräckligt att den

tilltalade gör invändning om att det varit fråga om en undantagssituation. Det JuU 1987/88:40
blir alltså inte så att åklagarens bevisbörda för att ett brott har begåtts på
något sätt begränsas i dessa situationer.

